

Trancosa [924].

Fora d'això tenim documentació ja antiga i abundant del masculí *tranc*, *tranco*. Aquest és també port. [S. xv] i cast. [1490] en el sentit de 'camallada, pas llarg', i amb molta derivació en aquestes llengües; però de *tranc* català les dades són tant o més antigues, i també amb aquests sentits derivats, endemés totes de gent val. o molt occidental (i de l'època d'ascendent val. en la llengua literària): «fes un gran salt, / surt ab bell *tranc*, / ix, d'aqueix fanc / hon jaus mullat, / de sancs sullat», JRoig (*Spill*, 12079); més que la gran camallada, pren el sentit, en certa manera col·lectiu, de 'bon pas, marxa seguida i ràpida': «ab egual *tranch*, / segur, en pla com en barranch, / d'estropassada / ---» Fenollar, 85; «defora d'est compte --- / una oroneta tan poc no fa stiu; / però per no perdre lo *tranc* d'esta dança, / ni d'esta madeixa lo cap ni lo fil / mostrar vos vull yo rahons més de mil / ---», *Procés de les Olives*, v. 393; «lo lop que'ns acaça ab furiós *tranc*» Val. S. xv; i V.-ne altres cites de poetes del S. xv en els *DAG*: i *AlcM*. «*Tranc* de bèstia: subsaltus», Busa-N.

Encara que no tinguem dades antigues a Mall., en canvi són moltes i de fonts molt tradicionals i pures: aquí, però, en les accs. més figurades de 'manera de conduir-se', 'bona manya' (que ja sembla ser el sentit en el poeta Fc. Oliver de princ. S. xv), en el *Canç.* de Sarag. (cita dels *DAG*. i *AlcM*); «avés, *costumbre*; educació, *crianza*», *DFgra.*; «costumbre, hàbito» i 'traça, enginy' mall. *DAG.*, amb la glossa mall. «un fadrinet quan comensa / a festejar, no hi té *tranc*».

Mot predilecte d'AMAlcover: «per dir que un té poc *tranc*, no serveix per res, li dirà que 'no sap deslligar un gra de pebre'» (*BDLC* xi, 27); clarament, amb sentit de 'habilitat, traça' (*BDLC* vii, 21, 300). De vegades amb un matís tirant al de 'procediment' o del fr. *allure*: «--- les nacions romàniques (França --- Portugal) --- de les altres llengües germanes poc se'n preocupaven; i encara la llengua pròpia no cregueu que l'estudiassen segons el sistema científic --- d'En Diez: li pegaven amb lo *tranc* vell, a lo xambó, alt i mort; res de prendre part en el moviment filològic romanista» (*BDLC* viii, 57); i en la dita *feina feta té bon tranc* encara ens quedem més a la vora del sentit originari de 'marxa', 'manera de moure's, d'avançar' (recordarem *demble* de DEAMBULARE): «com feyna feta té bon *tranc*, posam fil a l'agulla tot seguit» (*BDLC* xi, 40). Amb *-nc* > *-ny* (per la fusió mall. de *-nks* i *-ys*): «*trany*: manya» (*DAG*).

Entre totes les dades del masculí la més antiga és la que podem trobar en un doc. en català de Ribagoça del S. XIII, si bé aquí amb el sentit de 'barres d'una escala', usat col·lectivament per 'escalons': «dixeren als missagés que tramitia lo Comendaire per repicar las campanas que, si i pujavan, que'ls derrocarien per eç *tranc* aval»; on eç és l'article IPSE (és l'usat en el mateix text, «que lis vallen deç Temple» etc.), encara que el publicador l'legí malament *pr* en lloc de *per* i *-t* en lloc de *-c* (*preçtrant aval*, *BABL* viii, 377): datat dels anys 1260-70 i a Montsó, on tota la documentació d'aquell temps és en català de Ribagoça, que fins lla-

vors mantenia l'article IPSE.

El sentit propi del mot seria, doncs, el del cast. *peldaños* i vindria directament de la idea de 'barrot' (la del cast. TRANCA); d'on, després, es degué passar a 'camallada', per baixar escala avall; o per saltar els travessers d'una passera o pont; i després 'passa llarga' i 'bon pas, bona marxa'.

Avui en tot cas *tranc* és no sols val. i mall. sinó propi d'altres parlars més septentr., però sempre ponentins: *tranc* ben viu en el Maestrat per la gran camallada d'un quadrúpede: «--- brama la bèstia ferida, / i al cavall, d'un *tranc*, se'n torna», *Seidia*, 106 (veg. més text a *CARPÓ*, ací II, 584b24); altres cites castellonenques en *AlcM* (§ 1, i diu que a Ganesa i Montblanc); *tranca* en els llaguts de l'Ebre 'paradet: travessar que va de borbord a estribord, davant de la cambra del llagut, i serveix per descansar-hi l'arbre quant aquest va ajagut' (Mequinensa, *BDC* xxii, 217).

Com DERIV. citarem *tranquit* en el Maestrat, *tranqueig* en un vell escriptor d'Osona, i *entrancar* en el parlar antic dels carreters de Bna. mateix. Ara bé amb el *tranc* doscentista¹ de Ribag. i amb el mall. *tranc* es lliga íntimament, per una banda *tranc* «pas seguit» a Ganesa (*BDC* xxii, 217), per altra banda *atranc* «passa molt llarga, escompassa» en el Flamicell («tindràs de fer un *atranc* molt llarg», «fes un *atranc*, que no faces caure això» Sarroca de Bellera, *Misc. Fabra*, 297).

I el cas és que aquesta és la zona de substrat vasconic, on el basc subsistí fins a la baixa E. Mj., i el mot (a través de l'Alt Aragó) continua en basc i en terra aquitànica, en formes més iguals: *ronc*., b. nav. i bisc. *tranku* «paso», «peldaño», b. nav. i ronc. *tranku* «paso largo», «obstáculo» (Azkue; cf. Krüger, *Die Hochpyr*. A II, 8; VKR viii, 227); el basc antic, però, no posseïa mots en *tr*., i allà no pot pertànyer al fons euskera arcaic; però, en els manlleus que assimilava, afegia una vocal, per fer-se'ls pronunciables, sigui entremig de la *r* i l'oclusiva inicial, sigui davant d'aquesta: ¿seria, doncs, l'*atranc* del Flamicell una relíquia d'una vella forma vasconitzada? En tot cas anem a veure com existí l'altra alternativa vasconitzant *trank-* mantinguda en la nostra zona extrem-occidental.

Pel vessant aquitànic semblen surar encara (---remig de la riuada romànica) un parell de testimonis esparsos: Palay cita una «*tranque*: pied droit de barrière» en el Nord del Gers, Gironde *tranque* f. «pied isolé d'une plante quelconque» (Moureau, *La Teste*); i tirant cap a Tolosa, tenim quasi el mateix que el nostre ribag. ant. *tranc*, en un doc. de 1272, citat pel Du C.: «*faciatis fieri, per magistros et carpentarios vestros, fustas bonas --- de cor et de abiete --- quod illas habeant infra trancos et infra eschallamentos --- et quod trabeti de terra brachiata habeant suas paicllas infra trancos et infra eschallamentos*».²

No tinc gaire dubte, en efecte, que tenim una lleu alteració d'aquella variant vasconitzant **trank-* en el mot *tarranc* tan difós, dins el domini català i aragonès, en aquelles mateixes zones; en el domini bascongat tenim encara *taranca* «pieza de madera que se pone